

Державний торговельно-економічний університет

Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ФОРС-МАЖОР У МІЖНАРОДНІЙ ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

(на матеріалах ТОВ «Лукас Аудит», м. Київ)

Студента 4 курсу, 12 групи,
спеціальності 292 «Міжнародні економічні
відносини» спеціалізації
«Міжнародний бізнес»

Кісорця Миколи
Валерійовича

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри світової економіки

Лежешькова Вікторія
Геннадіївна

Гарант освітньої програми
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри світової економіки,

Лежешькова Вікторія
Геннадіївна

Київ 2022

Державний торговельно-економічний університет

Факультет міжнародної торгівлі та права Кафедра світової економіки
Спеціальність, «Міжнародні економічні відносини», спеціалізації
«Міжнародний бізнес»

Затверджую

Зав. кафедри _____

«__» _____ 20__ р

Завдання

на випускню кваліфікаційну роботу (проект) студентові

Кісорець Миколі Валерійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)
Форс-мажор у міжнародній підприємницькій діяльності

Затверджена наказом ректора від «__» _____ 20__ р. №

2. Строк здачі студентом закінченого роботи (проекту)

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)

Мета роботи (проекту) Здійснення аналізу понять «форс-мажор» та «непереборна сила», ознак і особливостей таких понять, впливу на світову економіку та міжнародну підприємницьку діяльність.

Об'єкт дослідження. Форс-мажорні ситуації.

Предмет дослідження. теоретичні та прикладні аспекти підприємницької діяльності в умовах форс-мажору .

4. Перелік графічного матеріалу

Використано 3 рисунка та 2 таблиці.

5. Консультанти по роботі (проекту) із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

6. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (проекту) (перелік питань за кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. Дослідження форс-мажору в міжнародній підприємницькій діяльності

1.1. Сутність та характеристика форс-мажору в підприємницькій діяльності

1.2. Різновиди форс-мажору в міжнародній бізнес-практиці

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. Рекомендації щодо здійснення міжнародної підприємницької діяльності за форс-мажорних умов

2.1. Аналіз форс-мажорних ситуацій в міжнародному підприємництві

2.2. Рекомендації щодо діяльності ТОВ “Лукас Аудит” в умовах форс-мажору

Висновки до розділу 2

7. Календарний план виконання роботи (проекту)

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1	Визначення напрямку дослідження та затвердження ВКР	до 25.02.2022	
2	Узгодження плану ВКР з науковим керівником	до 30.03.2022	
3	Подача науковому керівнику на рецензування 1-го розділу ВКР	до 10.05.2022	
4	Подача науковому керівнику на рецензування 2-го розділу ВКР	до 20.05.2022	
5	Подача готової ВКР науковому керівнику	до 30.05.2022	
6	Подача готової ВКР на кафедрі	до 15.06.2022	
7	Попередній захист ВКР	за графіком (30.05.-17.06.2022)	
8	Захист ВКР	за графіком (20.06.-30.06.2022)	

8. Дата видачі завдання «19» жовтня 2021 р.

9. Керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту)
Лежєп'юкова Вікторія Геннадіївна
(*прізвище, ініціали, підпис*)

10. Керівник освітньої програми Лежєп'юкова Вікторія Геннадіївна
(*прізвище, ініціали, підпис*)

11. Завдання прийняв до виконання студент
Кісорець Микола Валерійович
(*прізвище, ініціали, підпис*)

(*nidnuc*, *đama*)

Випускна кваліфікаційна робота (проект) студента
Кісорця Миколи Валерійовича
(*прізвище, ініціали*)
може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Лежєпєокова Вікторія Геннадіївна
(підпис, прізвище, ініціали)

Дугінець Ганна Володимирівна
(підпис, прізвище, ініціали)

« » 20 p.

Анотація

Кісорець М.В. «Форс-мажор у міжнародній підприємницькій діяльності» (на матеріалах ТОВ «Лукас Аудит», м. Київ).

Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю «Міжнародні економічні відносини», спеціалізацією «Міжнародний бізнес». Київський національний торговельно-економічний університет, 2022.

Випускна кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних та прикладних аспектів здійснення підприємницької діяльності в умовах форс-мажору. У першому розділі роботи досліджено сутність форс-мажору та згруповано його на декілька різновидів, а також проведено порівняння відмінностей міжнародного та українського законодавства по відношенню до форс-мажорних ситуацій.

У другому розділі розглянуто питання форс-мажору в міжнародному підприємстві, проаналізований його вплив на ситуацію в міжнародній економіці. Надані рекомендації, для ТОВ “Лукас Аудит” по підприємницькій діяльності під час форс-мажорних ситуацій.

Ключові слова: форс-мажор, непереборна сила, міжнародний бізнес, аудит.

SUMMARY

Kisorets M.V. "Force Majeure in International Business" (on the materials of LLC "Lucas Audit", Kyiv).

Graduate qualification work for the educational degree of bachelor in "International Economic Relations", specialization "International Business". Kyiv National University of Trade and Economics, 2022.

Graduate qualification work is devoted to research of theoretical and applied aspects of realization business activity in terms of force majeure. In the first section of the work is investigated essence of force majeure, grouped into several types, and compared the differences between international and Ukrainian legislation in relation to force majeure situations.

The second chapter deals with force majeure in international business and analyzes its impact on the situation in the international economy. Presented recommendations for Lucas Audit LLC on business activities during force majeure situations.

Key words: force majeure, force majeure, international business, audit.

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРС-МАЖОРУ В МІЖНАРОДНІЙ ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	5
1.1. Сутність та характеристика форс-мажору в підприємницькій діяльності.....	5
1.2. Різновиди форс-мажору в міжнародній бізнес-практиці.....	15
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ФОРС-МАЖОРНИХ УМОВ	21
2.1. Аналіз форс-мажорних ситуацій в міжнародному підприємництві.....	21
2.2. Рекомендації щодо діяльності ТОВ “Лукас Аудит” в умовах форс-мажору.....	30
Висновки до розділу 2.....	36
ВИСНОВОК.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
ДОДАТКИ.....	43

ВСТУП

Актуальність теми. Непереборна сила це один із найскладніших інститутів громадянського права. Необхідність правової обробки питань з приводу обставин, що належать до тих які звільняють учасників цивільного правовідносини від відповідальності, обумовлена розвитком підприємництва, зростанням укладених цивільно-правових договорів та збільшенням кількості військових конфліктів, природних та техногенних катастроф. Особливо це добре видно, в світлі останніх подій в Україні.

Військовий конфлікт, який відбувся на більшій частині України, напряду вплинув на становище українського бізнесу. Особливо сильно постраждав сектор фермерства, після захоплення російськими військами чорноморських портів, що були основними транспортними вузлами транспортування зернових та інших фермерських продуктів.

Таким чином можливо сказати, що тема форс-мажорних ситуацій в міжнародному підприємстві, все ще залишається актуальною, а її розгляд може допомогти на практиці уникнути майбутніх проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика цивільно-правової відповідальності й обставин звільнення від такої відповідальності досліджувалася ученими юристами у найрізноманітніших аспектах. Фундаментальні дослідження в цій області були проведені О. С. Іоффе, Г. К. Матвєєвим, Б. С. Антімоновим, М. С. Малєїним, В. П. Масловим, В. Л. Рабіновичем, В. К. Райхером, І. Ю. Красько та іншими видатними вченими. Дослідженням поняття форс мажору і його особливостей також займались О. В. Церковна, О. О. Мельник, О. Г. Братель, О. В. Дмитрієва, О. Н. Захарова, І. С. Продаєвич, Е. М. Кондратьєва, І. В. Бурлака та інші.

Частіше за все у наукових дослідженнях розкриваються переважно історичні аспекти формування категорії «форс-мажор», її ознаки, дається характеристика окремих видів форс-мажору, але рідко розглядають більш

конкретні випадки форс-мажорних ситуацій, за виключенням останньої пандемії COVID-19.

Мета дослідження. На основі дослідження економічного впливу форс-мажору на міжнародну підприємницьку діяльність розробити рекомендації щодо діяльності підприємства в умовах непереборної сили.

Завдання дослідження.

Метою даної роботи є дослідження «форс-мажору» та «непереборної сили», ознак і особливостей таких понять, їх впливу на світу економіку та підприємницьку діяльність. Провести дослідження досвіду міжнародних компаній, що вже зустрілись з наслідками форс-мажору. Надати рекомендацій бізнесу щодо підприємницької діяльності за форс-мажорних умов.

Об'єкт дослідження. Форс-мажорні ситуації.

Предмет дослідження. теоретичні та прикладні аспекти підприємницької діяльності в умовах форс-мажору .

Методи дослідження. Економіко-статистичний аналіз, графічний метод, метод порівняння, метод узагальнення, та інші.

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРС-МАЖОРУ В МІЖНАРОДНІЙ БІЗНЕС ПРАКТИЦІ

1.1. Сутність та характеристика форс-мажору в міжнародній підприємницькій діяльності

Форс-мажор являє собою подію, обставину, що звільняє від несення відповідальності сторони, що уклали між собою угоду. Українське законодавство юридично визначає форс-мажор, як обставину, що є ґрунтуванням для звільнення фізичної чи юридичної особи від відповідальності за порушення господарсько та цивільно-правових зобов'язань, за яку не відповідає сторона.

Термін «форс-мажор» (*force majeure*) в перекладі з французької означає «непереборна сила», проте в теорії вітчизняного права існує думка, що ці терміни не слід ототожнювати. Під поняттям «непереборної сили» слід розуміти стихійні природні явища, тоді як «форс-мажор» — категорія більш широка, яка крім природних явищ також може включати суспільно-політичні, соціальні та інші явища, які сторони самі визначають в договорі як підстави для невиконання зобов'язань на період їх дії.

Перші згадки про непереборну силу походять з римського права. Вираз «*vis major, damum fatale, casus major*» згадується в давньоримських джерелах стосовно договорів різного типу: купівля-продаж, позика, позичка, найм. Юристи Риму визначали непереборну силу як невідворотний випадок, якому неможливо протистояти. Наприклад, землетрус чи зсув землі [34 с.46].

Загальні уявлення римлян про даної правової категорії послужили основою подальшого виникнення двох основних теорій непереборної сили - суб'єктивної та об'єктивної, навколо яких згодом упродовж століть, включаючи і сучасний період, багатьма вченими висловлювалися та висувалися різні судження та теорії.

Прибічники суб'єктивної теорії розуміють під непереборною силою ту подію, яку заподіювач шкоди не міг запобігти, незважаючи на вищий ступінь старанності, дбайливості та передбачливості. Але в такому широкому розумінні поняття непереборної сили збігається з поняттям випадку. Іншими словами, це всі ті «фактичні обставини, які, на думку, судді не могли бути передбачені та яким не могли запобігти при найбільшому ступені уважності та передбачливості». Згідно з цією теорією кожна подія може бути визнана непереборною силою.

Засновником другої теорії - об'єктивної, вважають німецького юриста Екснера, який вважав, що непереборна сила - це надзвичайна подія, що виходить з ряду звичайних, вплив на яку має відбуватися ззовні, а не відбуватися всередині самого підприємства. У цьому надзвичайність події визначається його загальновідомістю (бомбардування, землетрус та інших.). Послідовники цієї теорії намагаються визначити відмінну ознаку непереборної сили в об'єктивних моментах зовнішніх подій, тобто встановити певний зовнішній розпізнавальний критерій, який залежить від діяльності сторін.

Відмінності між цими двома теоріями дуже суттєві і, перш за все, вбачається і в процесуальному становищі підприємця і потерпілого. Відповідно до суб'єктивної теорії діє презумпція провини підприємця у недостатній передбачливості та недбалості доти, доки він не доведе відсутність своєї провини. При об'єктивному розумінні непереборної сили за підприємця лежить презумпція відсутності провини до того часу, поки потерпілий не доведе протилежне.

Підсумовуючи, можливо сказати, що поняття форс-мажору, яке було розроблене римськими юристами, у своїй основі зберегло особливу значущість і по сьогодні. Незважаючи на те, що зміст категорії непереборної сили доповнювався та змінювався юристами та вченими наступних поколінь, основні ознаки даної правової категорії

(надзвичайність, неупередженість та ін.), мають місце і в даний період як у юридичній літературі, так і в законодавстві.

У законодавстві частіше за все трапляється поняття «форс-мажор», яке тотожне поняттю обставин переборної сили («форс-мажор» від франц. *force majeure*, лат. *vis maior* – вища сила). О. С. Іоффе розумів під непереборною силою таке зовнішнє чи внутрішнє ставлення до події, що характеризується шкідливою діяльністю, якій, оскільки вона є надзвичайною за своїм характером, неможливо запобігти господарсько допустимими для цієї особи засобами. Таким чином він об'єднував «випадок» та «непереборну силу» за ознакою відсутності вини правопорушника.

І. Ю. Красько, розмежовуючи поняття непереборної сили та форс-мажору, зазначив, що подібно до непереборної сили форс-мажор – це зовнішня стосовно діяльності зобов'язаних за договором сторін обставина, яка не залежить від їхньої волі і бажання.

Але форс-мажорні обставини суб'єктивні, бо вони пов'язані з волею людини, групи людей і виникають у результаті їхнього волевиявлення [12]. Як зазначає О. В. Дмитрієва, вираз «форс-мажор» французькою мовою означає «вища сила» і традиційно перекладається як «непереборна сила», тож такий переклад дає підставу припустити, що поняття «непереборна сила» і «форс-мажор» повинні позначати обставини з однаковими ознаками.

Норми міжнародного права при регулюванні порядку звільнення від відповідальності сторін зобов'язальних правовідносин використовують поняття «непереборна сила», або «форс-мажор». Відповідно до статті 79 Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 (набула чинності для України 01.02.1991), зазначається, що сторона не несе відповідальності за невиконання будь-якого із своїх зобов'язань, якщо доведе, що воно було викликане перешкодою поза її

контролем і що від неї нерозумно було очікувати прийняття до уваги цієї перешкоди під час укладення договору або уникнення чи подолання цієї перешкоди чи її наслідків. Звільнення від відповідальності, передбачене цією статтею, залишається лише на той період, протягом якого існує дана перешкода. Сторона, яка не виконує свого зобов'язання, повинна повідомити іншу сторону про перешкоду і про її вплив на її здатність здійснити виконання [11]. Якщо це повідомлення не отримане іншою стороною протягом розумного строку після того, як про цю перешкоду стало чи повинно було стати відомо стороні яка не виконує свого зобов'язання, ця остання сторона несе відповідальність за збитки, які є результатом того, що таке повідомлення не було отримане.

ЦК України не надає визначення поняття «форс-мажор», а у статті 617 зазначає, що такими обставинами можуть бути випадок або непереборна сила. Господарський Кодекс України також не надає визначення поняття форс-мажору і лише зазначає у статті 218, що таким є надзвичайні і невідворотні обставини за даних умов здійснення господарської діяльності [17]. Визначення поняття «форс-мажор» надається у Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні». Зокрема, у частині 2 статті 141 вказаного Закону зазначається, «Форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлад, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення

комендантської години, карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо” [15].

Ряд учених стверджує, що поняття «непереборної сили» є дискусійним і одним із найскладніших у формулюванні. Закон встановлює критерії та ознаки обставин непереборної сили, але не вказує на те, які саме обставини ним охоплюються. Внаслідок чого на практиці часто виникають складнощі, що стосуються віднесення фактів до форс-мажорних обставин.

У статті 617 ЦК України зазначається, що особа, яка порушила зобов’язання, звільняється від відповідальності, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов’язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов’язання, відсутність у боржника необхідних коштів і тому подібне [9].

Більшість фахівців одностайні в тому, що чинний ЦК передбачає наступні ознаки непереборної сили: 1) зовнішній характер і 2) надзвичайність даних Умов. При цьому деякі мають на увазі під “надзвичайністю” саме непередбачуваність. Багато авторів виділяють і

таку ознаку як зовнішній характер походження непереборної сили. Хоча є і інші ознаки форс-мажору, як наприклад в рис. 1.1.

Рис. 1.1. Складові форс-мажору

Якщо непередбачуваність, надзвичайність та невідворотність, є інтуїтивно зрозумілими, то ось об'єктивність як характеристика є більш специфічною. Обставини вважаються об'єктивними, якщо вони створюють перепону, що унеможлиблює виконання певного зобов'язання за договором (контрактом, угодою) на певний час або ж взагалі. Наприклад, смерч знищив посіви, захворіли потрібні працівники, військові перекрили дороги, рішенням уряду припинили авіасполучення і саме це затримало у часі виконання зобов'язання або зробило його взагалі неможливим. Це перешкода, яку неможливо обійти, або для цього потрібен більш тривалий час, аніж той який визначений договором. Така перешкода має прямий причинно-наслідковий зв'язок з невиконанням зобов'язання [23].

Розглянемо також інші ознаки докладніше.

1. Зовнішній характер непереборної сили. На мій погляд, необхідно розглядати з точки зору джерела виникнення непереборної сили, який знаходиться поза сферою діяльності відповідальної особи. Зовнішній

характер впливає із сутності непереборної сили як поняття, що спирається на об'єктивні критерії, а тому до непереборної сили не можуть бути віднесені події, обумовлені індивідуальними властивостями.

2. Надзвичайний характер. Визначення надзвичайності не дано ні в літературі, ні в законодавстві. Вчені по-різному трактують цей термін. Рішення того, чи мала місце надзвичайність обставини, передано в даний час на розсуд суду. Надзвичайний характер обставин означає несподіванку, відсутність необхідної закономірності в розвитку подій, фактів, серед яких виникає явище, що характеризується в якості непереборної сили. Даний висновок відноситься до подій (природних явищ - наприклад, безперервні дощі в період дозрівання пшениці), суспільним явищам (військові дії, страйки), а також до дій, вчинків окремих особистостей (незаконне затримання, позбавлення волі). Ознака надзвичайності є обов'язковим при характеристиці непереборної сили. Це підтверджується судовою практикою, відповідно до якої при недоведеності надзвичайності явищ посилення на непереборну силу суди визнають неспроможною. Вказівка на надзвичайний характер непереборної сили важливо тому, що воно попереджає помилкове віднесення до розряду непереборної сили звичайних, ординарних, повсякденно зустрічаються явищ.

3. Непередбачуваний характер. Поняття непредбачуваності в законі не визначено і тому є категорією оцінки. Говорячи про співвідношення понять “надзвичайність” і “непередбачуваність” стосовно характеристики непереборної сили, слід зазначити, що надзвичайність обставин непереборної сили в багатьох випадках обумовлена, поряд з іншими характеристиками (нетиповість, велика міць, винятковість і т.д.), їх непредбачуваністю (раптовістю). Однак непредбаченість не завжди є обов'язковою ознакою надзвичайності. Так, наприклад, урагани величезної сили в деяких випадках передбачувані, а в деяких ні, але руйнівна сила їх така, що вони, як правило, відносяться до числа надзвичайних обставин.

Таким чином, можна вважати, що ознака непередбачуваності не має самостійного значення для кваліфікації події в якості форс-мажору. Більш того, вона взагалі не є самостійною ознакою, а виступає тільки як факультативна ознака поняття «надзвичайність».

4. Невідворотний характер. Дана ознака висувається вченими на перше місце за значимістю при характеристиці непереборної сили. Зобов'язана особа звільняється від відповідальності з посиланням на непереборну силу не тому, що ця обставина настала, проявила себе у вигляді певних змін у фактичній дійсності, а лише тому, що зобов'язана особа не змогла протистояти негативному впливу непереборної сили всіма можливими заходами. Невідворотність виходячи з доктрини господарського права означає відсутність необхідних і достатніх організаційно-технічних засобів, обов'язкових для запобігання настання руйнівних природних сил, соціальних явищ, недопущення виникнення тих важких матеріальних наслідків, які виявляються неминучими при виникненні даних обставин.

Слід мати на увазі, що сторони, укладаючи договір, вільні у визначенні таких обставин форс-мажору, оскільки визначений у законодавчих актах перелік є лише прикладом для більш точного орієнтування контрагентів під час закріплення своїх відносин у відповідній формі. Перелік форс-мажорних обставин бажано вказати у договорі з додаванням фрази «цей перелік не є вичерпним». Тому що форс-мажорна ситуація є несподіваною, і до неї неможливо підготуватися в повному обсязі [10].

Якщо у договорі не зазначені форс-мажорні обставини та інші обов'язки, пов'язані з ними, тоді такі обставини визначаються на підставі загальних норм законодавчих актів. Проте потрібно розуміти, що не виконання обов'язків через форс-мажор можливо, якщо є причинно-

наслідковий зв'язок. Сама по собі обставина не звільняє від відповідальності виконання договірних домовленостей.

Компетентними органами щодо обставин непереборної сили законодавством визначено Торгово-промислову палату України та 25 регіональних торгово-промислових палат: 24 обласних та міста Києва які засвідчують форс-мажорні обставини та видають сертифікат про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності за собівартістю. [3]

Граничний строк дії форс-мажору встановлюється з урахуванням строку виконання контракту, характеру товару, способу продажу, торгових звичаїв. Як приклад, для продуктів, що швидко псуються, він приймається рівним 15-30 днів, у контрактах на обладнання - 3—12 місяців, на інші товари - 1-4 місяці. Договори найчастіше відштовхуються від моменту настання форс-мажорних обставин. [3]

Форс-мажор у договорі нерідко охоплює поняття "війна", "збройна агресія", "напад" у загальному, і це особливо важливо, беручи до уваги сучасні події на території України. Сам собою воєнний стан не унеможливорює виконання договорів, на відміну від застосованих заходів. Тож у такому разі варто вказати на момент, коли бізнес стикнувся з такими заходами, наприклад, коли мобілізували працівників, коли сталися руйнування об'єктів, коли відбулась евакуація/переміщення, коли залізниця почала функціонувати в особливому режимі й унеможливилися поставки тощо.

Потрібно пам'ятати, що форс-мажор звільняє від відповідальності за невиконання зобов'язання (штрафів/пені), а не від виконання цього зобов'язання. Тож форс-мажор не дає змоги уникнути виконання зобов'язань, наприклад, орендних платежів. Натомість він дає змогу їх відтермінувати. При цьому обумовлюється, що жодна із сторін не буде мати права на відшкодування іншою стороною валютних збитків. Як

виняток, покупець може вимагати повернення виплаченого авансу. Але це може виявитися безрезультатним, оскільки складно довести, що продавець не витратив одержані суми до виникнення форс-мажору (на проектні роботи, виготовлення оснащення, придбання матеріалів тощо).

Необхідно зауважити, що підстави стверджувати, що напад РФ є форс-мажором для кожного договору на всій території України, відсутні, оскільки воєнні дії відбуваються не на всій території України, мобілізовано не всіх працівників, не всі логістичні ланцюги перервано і не всі фінансові операції підпадають під обмеження, встановлені постановою НБУ.

В загальному можна сказати точно, що в найближчі роки після війни масив судової практики про форс-мажор буде значно поповнено та, можливо, удосконалено.

В той же час на міжнародні угоди є складним явищем з погляду юриспруденції. Питання застосовного права, арбітражного застереження змушують сучасних юристів думати, як грамотно їх прописати. Незважаючи на тенденції глобалізації, світ міжнародних контрактів є різноманітним. Складним видається і форс-мажор.

Наприкінці березня 2020 року міжнародна торгова палата запропонувала оновлене застереження про Форс-мажору, який представлено у повній та короткій версіях. Безперечною перевагою цього документу є детальне опрацювання всіх нюансів. Він включає визначення форс-мажору, перелік можливих подій, ситуації, коли договір не виконують треті особи, вказівку на необхідність повідомлення про факт форс-мажору. Крім того Міжнародна торгова палата рекомендує вказувати термін дії форс-мажору 120 днів – це найоптимальніший з урахуванням міжнародної практики термін. Саме за цей час можливо зрозуміти, чи вдасться сторонам вийти з кризи форс-мажору чи розірвати договір. У багатьох компаній у міжнародних договорах зазначено 30, 50, 60 днів, що дуже мало для міжнародного бізнесу [28].

На основі аналізу та критичного осмислення різних наукових позицій зроблено висновок про те, що непереборна сила та форс-мажор – явище, характерне, передусім, для міжнародного торговельного права, ознаки якого кожному окремому разі можуть утримуватися як у договорі, і у джерелах уніфікації міжнародного приватного права. Водночас форс-мажор може мати місце і у внутрішньоукраїнському торговому обороті – у формі умови договору, що встановлює підстави для виключення відповідальності.

1.2. Різновиди форс-мажору в міжнародній бізнес-практиці

Перелік обставин не вважається вичерпним чи обов'язковим, так як сторони можуть умовами договору самостійно визначити ті обставини, які саме для цілей даної угоди є форс-мажорними. Якщо ж договором вони не визначені, то тоді цілком можна посилатися на ст. 141 Закону про Торгово-промислові палати. В таблиці нижче будуть наведені види форс-мажорних ситуацій [23].

Таблиця 1.1.

Види форс-мажорних обставин

Погодно-стихійні	Політико-соціальні	Кримінальні, неправомірні дії	Медико-соціальні	Рішення держави та ОМС
пожежа, шторм, торнадо, буревій, ураган, повінь, град, землетрус, блискавка, посуха, просідання ґрунту, зсув ґрунту, циклон, нагромадження снігу, заморозки, ожеледь, інші стихійні лиха	війна та її загроза, збройний конфлікт, блокада, революція, заколот, загальна військова мобілізація, масові заворушення, громадська демонстрація, військове ембарго транспорту (введені державою), закриття морських проток	акт тероризму, захоплення підприємства, диверсія, піратство, протиправні дії третіх осіб, вибух	карантин, встановлений урядом; епідемія	експропріація, заборона або обмеження експорту/імпорту, комендантська година, примусове вилучення, тривалі обмеження у роботі

Джерело: складено за [23]

За терміном дії форс-мажор буває короткостроковим (які теоретично, або завчасно установлені, мають певні рамки тривалості: наприклад, перекриття трас, повені, буревії та ін.) та довгостроковим (на не визначений, або завчасно установлений тривалий період: війна, обмеження на експорт/імпорт та ін.). [22]

За категорією форс-мажорні обставини поділяють на:

1. обставини непереборної сили, дія яких може бути викликана винятковими погодними умовами і стихійним лихом (наприклад, епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, потоків, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо);
2. непередбачені обставини, що відбуваються незалежно від волі і бажання сторін (загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи, але не обмежуючись, ворожі атаки, блокади, військові ембарго, дії іноземного ворога, загальну військову мобілізацію, військові дії, оголошену та неоголошену війну, дію суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлад, вторгнення, революції, заколоти, повстання, масові заворушення, обмеження комендантської години, експропріації, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиції, громадські демонстрації, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту тощо);
3. умови, регламентовані відповідними органами виконавчої влади, а також пов'язані з ліквідацією наслідків, викликаних винятковими погодними умовами і непередбаченими ситуаціями;
4. обставини, передбачені сторонами зобов'язання безпосередньо в договорі та які через надзвичайний характер цих обставин є підставою для звільнення сторін договору від господарської відповідальності у разі

порушення зобов'язання через дані обставини (ч. 3 ст. 219 Господарського кодексу України) [10].

Форс-мажорними обставинами не рахуються обставини, які не є надзвичайною ситуацією:

1. Фінансова й економічна криза
2. Відсутність товарів на ринку, необхідних для виробництва
3. Зростання курсів іноземної валюти по відношенню до національної
4. Дефолт
5. Порушення обов'язків контрагентом боржника

Розглянемо проблеми визнання непереборною силою деяких юридичних фактів, і навіть види непереборної сили у позадоговірних зобов'язаннях.

Обставини, що надають безпосередній фізичний вплив на виконання договірної зобов'язання пов'язані з дослідженням військових дій, терактів, впливу транспортного засобу третьої особи, дій таємного (прихованого) характеру, а також насильницьких дій відкритого характеру.

Вплив військових дій виключають відповідальність тоді, коли: - ударами протидіючих сторін знищується річ - об'єкт договору; виникає неможливість здійснювати обумовлені договором господарські операції внаслідок окупації місцевості чи локалізації у ній бойових зіткнень; військові дії спричинили мобілізацію працівників, вилучення машин, інвентарю, що унеможливило нормальне функціонування підприємства боржника і виконання ним зобов'язань.

Теракт може бути визнаний непереборною силою тільки при доведеності, що навіть, незважаючи на вживання особою всіх заходів щодо забезпечення збереження переданого йому майна, виконати зобов'язання виявилось неможливо. В іншому випадку (наприклад, при недотриманні особою вимог щодо забезпечення охорони та супроводу вантажу, внаслідок

чого було підкладено вибуховий пристрій) посилення на непереборну силу неприпустиме.

Вплив транспортного засобу третьої особи виступає таким, що виключає відповідальність обставиною лише тоді, коли вона повністю спровокована третьою особою і не обтяжена протиправною поведінкою уповноваженого за договором суб'єкта.

Розбій слід віднести до обставин непереборної сили, але тільки в тих випадках, коли особа не могла вжити заходів, спрямованих на усунення наслідків нападу, можливі для нього та для осіб, однотипних за родом та умовами діяльності. Вищезгадані умови застосовні також за умови кваліфікації інших насильницьких дій відкритого характеру (самовправності, піратство тощо) як непереборну силу.

Страйки для підприємства боржника не характеризуються ознаками зовнішнього характеру, надзвичайності та невідворотності. З цих причин пропонується включити страйк на підприємстві боржника (навіть якщо він визнаний незаконним) до негативного переліку обставин, які не можуть бути кваліфіковані як непереборна сила,

Національні та галузеві страйки можуть бути визнані непереборною силою у тих випадках, коли боржник не в змозі виконати свої зобов'язання, не вдаючись до послуг підприємств які страйкують.

Локальний страйк може бути визнаний непереборною перешкодою, якщо боржник не в змозі в розумних просторово-часових межах ліквідувати вплив її наслідків у вигляді залучення до виконання іншого контрагента. У звичайних умовах вибір контрагента залежить від обачності особи, тут же вступ у відносини з контрагентом продиктовано об'єктивною необхідністю та виходить за межі нормального підприємницького ризику. Крім того, під критерії непереборної сили підпадає страйк працівників органу державної влади, що спричинив неможливість вчинення дій, що становлять предмет договору, незалежно від того, чи є він законним.

Акти загального характеру можуть бути визнані непереборною силою, якщо вони відповідають критеріям надзвичайності та невідворотності, які в даному випадку мають специфічний характер. Відсутність надзвичайності може виражатися в тому, що сторони, незважаючи на те, що вони знали або повинні були знати про наявність або неминучість заборони, все одно вступили в договірні відносини або не спробували припинити укладений раніше договір, або не зробили кроків для призупинення зобов'язання. У свою чергу, невідворотність тут характеризується тим, що акти компетентних органів повинні забороняти саме ту дію, яка є предметом договору.

З цього аналізу можливо зробити висновок про те, що питання закінчення відповідальності через події непереборної сили не є абсолютним. Необхідне доведення, того, що подія напряду вплинула на компанію.

Висновки до розділу 1

Форс-мажор як явище існувало з давніх часів, а юридичне його поняття було створене римськими юристами. В своїй основі воно зберегло свою важливість і по сьогодні. Поняття форс-мажору змінювалось під впливом нових поглядів на світ, але при цьому зберігало основні свої ознаки в виді непередбачуваності, надзвичайності та невідворотності. В сучасному українському законодавстві встановлюють критерії та ознаки обставин непереборної сили, але не вказують на те, які саме обставини ним охоплюються. У зв'язку з чим часто виникають складнощі, що стосуються віднесення подій до форс-мажорних обставин.

Події 2022 року на мою думку, за рахунок масиву судової практики, яка буде пов'язана з військовими діями на території України, сильно вплинуть на юридичне визначення форс-мажору, та удосконалять його.

Щодо міжнародного підприємництва питання форс-мажору є таким же складним і часто незрозумілим. І це незважаючи на те, що міжнародна торгова палата створила документ, який включає визначення форс-мажору, перелік можливих подій, ситуації, коли договір не виконують треті особи, вказівку на необхідність повідомлення про факт форс-мажору і т.д. З чого можливо зробити висновок, що форс-мажор залишається і по сьогодні одним із складних моментів в міжнародному підприємстві.

РОЗДІЛ 2. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ФОРС-МАЖОРНИХ УМОВ

2.1. Оцінка форс-мажорних ситуацій в міжнародному підприємстві

Форс-мажорні ситуації є нормою для економіки з тих часів як існує саме явище економічних подій. Як було зазначено вище, форс-мажорні ситуації існує безліч, і серед них зазвичай виділяють природні катаклізми та війни, так як їх наслідки можливо добре побачити та проаналізувати.

Проблеми можуть початися у разі, якщо подібна подія стається вперше, або якщо її вплив на ситуацію не настільки явний. Як приклад пандемія COVID-19. В загальному, епідемія ковіду має всі характеристики форс-мажору, починаючи від, зовнішнього характеру непереборної сили та закінчуючи невідворотним характером. Але при цьому ситуація тут схожа з військовим конфліктом на території України, який неможливо визнати форс-мажором по відношенню до всіх. Якщо на деякі компанії це не вплинуло, або навіть навпаки, дозволило отримати деякі доходи з цієї ситуації, то ось наприклад фермерський сектор сильно постраждав від порушення логістичних ланок та окупації територій.

Чимось схожа ситуація, відбулась 23-29 березня 2021 року, коли контейнеровоз Ever Given, що перевозить 20000 контейнерів, на 6 днів заблокував Суецький канал. Це прекрасний приклад форс-мажорної ситуації, яка глобально але при цьому дуже точково вплинула на світову економіку. Суецький канал був відкритий ще 1869 році і до цього дня залишається одним з найважливіших шляхів для всієї світової торгівлі, що з'єднує Європу і Азію. Через канал довжиною 193 км (120 миль), який з'єднує Середземне море з Червоним морем і забезпечує найкоротше морське сполучення між Азією і Європою, проходить близько 12% всієї

світової торгівлі і 30% від світових контейнерних перевезень. За даними компанії Lloyd's List, через канал щодня перевозиться товарів на суму близько \$9,6 млрд (£7 млрд) - або \$400 млн на годину.

Блокування такого важливого морського шляху не могло не позначитися на підвищенні рівня цін за перевезення. Судна повинні були або стояти в очікуванні розблокування каналу, або огинати Африку через мис Доброї Надії (ПАР), але і той і інший варіант, в кінцевому рахунку, збільшував і час, і вартість транспортування. За оцінками експертів, втрати від блокування каналу склали від 6-10 мільярдів доларів.

Головною ж проблемою є збій ланцюжків поставок. Компанії, які постійно користуються імпортними товарами і розраховують, що їх доставлять до певного терміну, не отримують свої замовлення, а на їх складах немає запасу сировини, необхідної для виробництва кінцевого продукту. Так, наприклад, через зрив поставки целюлози виробник не зможе своєчасно виробити туалетний папір, в результаті чого виникне його дефіцит. І подібних прикладів можна навести тисячі.

Одна з британських компаній, Seaport Freight Services, повідомила, що у неї 20 контейнерів з товарами, що застрягли на Ever Given.

"Ми чекаємо на продукти харчування, такі як кокосове молоко та сиропи, деякі запасні частини для двигунів, кілька виловних навантажувачів, трохи товарів Amazon, будь - якого роду", - сказали в компанії [30].

Ця подія наочно може показати, наскільки форс-мажорні ситуації можуть впливати навіть на світову економіку. Для аналізу даного питання можливо використати показники росту та падіння ВВП у %, які будуть наведені в таблиці нижче.

Таблиця 2.1.

Темпи зростання реального ВВП за незмінних ринкових цін у %

	Оцінка								Прогноз		
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Світ	3,1	3,2	2,8	3,4	3,3	2,6	-3,3	5,7	2,9	3,0	3,0
Сполучені Штати Америки	2,5	3,1	1,7	2,3	3,0	2,3	-3,4	5,7	2,5	2,4	2,0
Китай	7,4	7,0	6,8	6,9	6,7	6,0	2,2	8,1	4,3	5,2	5,1
Україна	-10,1	-9,8	2,4	2,4	3,5	3,2	-3,8	3,4	-45,1	2,1	5,8
Російська Федерація	0,7	-2,0	0,2	1,8	2,8	2,2	-2,7	4,7	-8,9	-2,0	2,2
Індія	7,4	8,0	8,3	6,8	6,5	3,7	-6,6	8,7	7,5	7,1	6,5
Євро-зона	1,4	2,1	1,9	2,6	1,8	1,6	-6,4	5,4	2,5	1,9	1,9
Польща	3,4	4,2	3,1	4,8	5,4	4,7	-2,2	5,9	3,9	3,6	3,7

Джерело: складено за [27]

В даній таблиці, данні починаючи з 2022 року є прогнозами Світового Банку. Наскільки вони будуть правдиві сказати важко, але вони добре підходять, щоби побачити динаміку розвитку економік 6 країн та Євро-зони, які я суб'єктивно вибрав, тому що на мій погляд вони добре зображають вплив різних форс-мажорів на ситуацію.

В 2014 році відбулась анексія Росією українського Криму, яка безпосередньо вплинула на економіку обох країн. Окрім того в той же рік, на території України відбулась Революція Гідності, яка доволі суттєво злякала іноземних інвесторів, які не дуже любляють подібні радикальні події. Також це був рік початку АТО та виникнення Донецької та Луганської народних республік на сході України. Всі ці події зменшили приріст ВВП аж на цілих 10%. Подібна тенденція на жаль продовжилась і в наступному 2015 році, аж до поки в 2016 не почався ріст.

При цьому у нашого східного сусіда ріст ВВП в ці роки теж зменшився. Як це можливо зрозуміти, пов'язано це з санкціями, які були накладені на країну. Пізніше вони змогли відновити ріст, але навіть так він був доволі низьким, нижче середнього світового показника. Показники же

інших країн на той момент ніяк особливо не змінилися, так як всі ці події не вплинули на них напряму, так як вони були форс-мажорними лише для України та Росії.

Але ситуація змінюється, коли відбувається події 2020 року, та пандемія яка вплинула на всю світову економіку та суттєво сповільнила її ріст. Абсолютно всі країни, надані в таблиці відчували падіння рівня росту ВВП, в більшому чи меншому вигляді. Найкраще всього себе почував Китай, який перший зіткнувся з пандемією. Це була справжня форс-мажорна ситуація, але вони змогли її подолати завдяки сильній державній політиці, яка хоч і була жорстокою, але себе виправдала. Інші країни же постраждали більше. Як показано на рисунку 2.1, більше всього за той період втратила Індія. На мою думку це пов'язано з низьким рівнем медицини в даному регіоні, який сприяв високим людським втратам.

Але найбільшого удару по економіці України наніс наступ Росії. Світовий Банк передбачає падіння ВВП аж на цілих 45%. Хочу зауважити, що наприклад Сирія у наслідок початку війни на своїй території втратила 26,3% ВВП в 2012, та знову же 26,3% у наступному році. На мою думку така різниця пов'язана з масштабом бойових дій. Але Світовий Банк передбачає, що після закінчення війни почнеться, хоч і не відразу, колишній ріст ВВП. На їх думку буде необхідно близько 5 років, для повернення України до передвоєного стану, в розрізі ВВП.

Як видно з рисунку 2.1., інші економічні показники України теж впадуть. Найбільш цікавими з точки зору виходу на міжнародний ринок, та співпраці іноземними компаніями, є показники експорту та валових інвестицій в основний капітал. Падіння відбувалось і в 2020 році, яке можливо зв'язати з основним періодом пандемії, коли економіка всіх країн постраждала. Але падіння 2022 року є набагато сильнішим. Це зрозуміло, в умовах війни мало хто захоче вкладати гроші в країну, а експорт суттєво зменшився у зв'язку з окупацією територій, через які проходять торгові

шляхи, та також в загальному зменшенні активності компаній. Подібна ситуація і з валовими інвестиціями, які зменшились у зв'язку з ризикованою ситуацією, під час якої мало хто захоче вкладати гроші. На початку повномасштабного вторгнення компанії та інші країни не вірили в те, що Україна зможе вистояти, і це є причиною настільки різкого падіння. Але як можливо зрозуміти, після подібного падіння повинен бути ріст, що і передбачають експерти Світового Банку. Потрібно розуміти, що дані тут у відсотках, і саме тому на графіку видно такий високий ріст, насправді же, все буде виглядати не настільки добре.

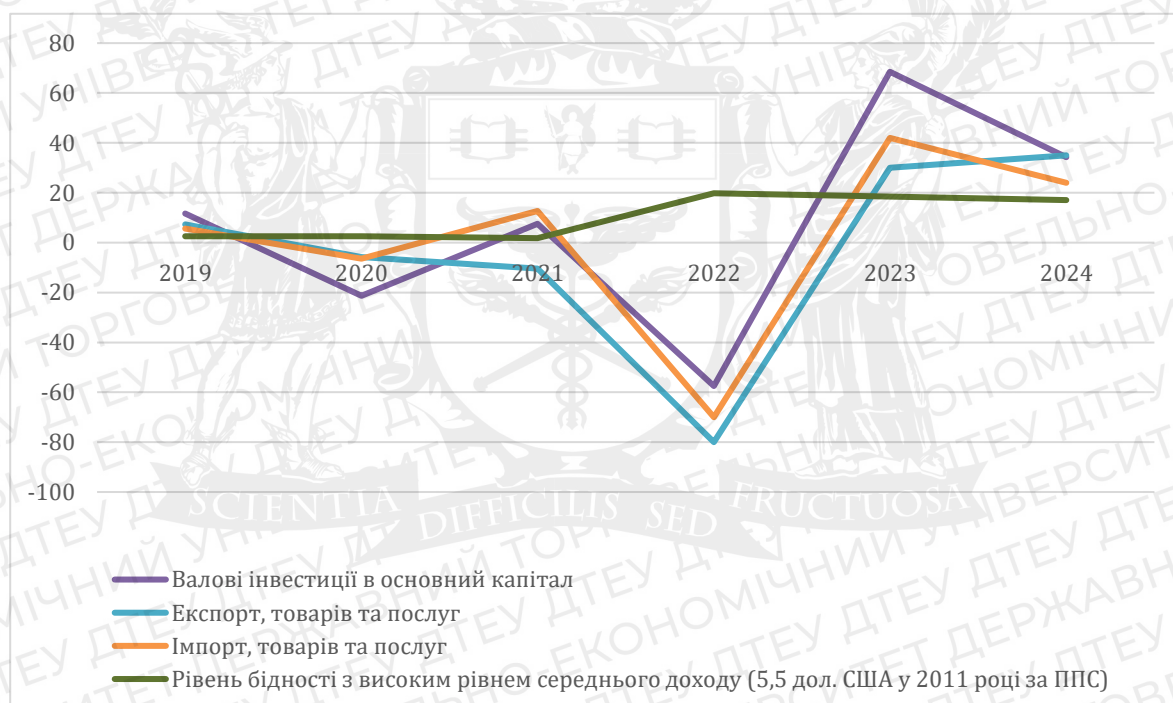

Рис. 2.1 Україна, індикатори прогнозу макробідності, % [36]

Невелике падіння росту ВВП матимуть усі, так як не відміну від 2014 року, цей війна в Україні вплинула глобально на всіх, тому що така велика за розміром та ресурсами країна як Росія була поки лише частково виключена з міжнародного ринку. Вихід багатьох компаній з ринку Росії призвів до втрат, а ціни на важливі для світової промисловості вуглеводні збільшились. Сама же країна агресор отримала такі ж рекордні показники падіння росту ВВП, і при цьому їй не передбачають високого росту після закінчення війни. Ситуація зрозуміла, країна під економічними санкціями

не є інвестиційно привабливою, і її розглядають як занадто ризиковану. Події подібні до тих, що сталися в 2022 році, є показником того, наскільки сучасні країни залежні одні від одного.

Вихід компанії на міжнародний ринок, неможливий без розгляду питання форс-мажору, тому, що навіть невеликі затримки по виконанню контрактів, можуть призвести до великих збитків. Але в основному цю тему важко розбирати у контексті вибору країни ринку, через те, що форс-мажорні ситуації є непередбачуваними. Велика частина із них пов'язана навіть не з соціально-політичними ризиками, а з природними катастрофами. В подібних ситуаціях необхідно зважати на ризики, і аналізувати, чи є економічно вигідним працювати в таких країнах, навіть незважаючи на можливі втрати у разі катастроф.

Консалтингові компанії є дуже гнучкими, по відношенню до подібних подій, та можуть швидко пристосовуватись до форс-мажорних ситуацій, у зв'язку зі своєю орієнтацією на сферу послуг. Доволі часто для надання послуг, їм навіть не потрібно перебувати фізично на території компанії-клієнта. Достатньо мати фінансові звіти, та інші супутні документи.

Але якщо все ж відбудеться якась форс-мажорна ситуація, яка може напряду вплинути на робочий стан в подібній компанії? В такому разі може допомогти правильно сформований договір, в якому форс-мажорні ситуації будуть заздалегідь обговорені. У разі, якщо ситуація є спірною або не розглядалась в договорі як форс-мажор, потрібно буде звертатися до суду, для врегулювання ситуації.

Проведемо огляд теоретичних позицій та судової практики щодо ступеня свободи сторін у договірному визначенні підстав відповідальності, з якого випливає, що внаслідок недостатнього врегулювання відповідного питання судові органи мають однакову підставу як покласти в основу рішення договірну умову про форс-мажору, що змінює встановлений

режим відповідальності, і відмовити у його застосуванні.

У свою чергу, режим надзвичайної ситуації відповідає вимогам непереборної сили тоді, коли його запровадження та пов'язана з цим реалізація заходів щодо ліквідації наслідків деструктивної обставини викликали тимчасове призупинення або заборону провадження діяльності, що становить предмет приватно правового договору. Інші прояви режиму надзвичайної ситуації обставинами непереборної сили не є.

Як приклад розглянемо російське військове вторгнення на територію України, у контексті ТОВ "Лукас Аудит". Головний офіс компанії знаходиться в місті Києві, на території якого та навколишніх міст, відбувалися бої на протязі цілого місяця. Ця подія напряду вплинула на роботу компанії, так як більшість працівників, в тому числі і керівники евакуювались з території міста. У зв'язку з чим було унеможливлене проведення робіт в ДП "УкрНДНЦ", які неможливо провести онлайн. Повернути робітників на робочі місця означає піддати їх життя ризику, що є неприпустимою ситуацією для компанії. Військові дії ворога унеможливили нормальне функціонування підприємства боржника і виконання ним зобов'язань. Саме тому, подібну ситуацію можливо підвести під значення форс-мажору.

Крім того робота по іншим компаніям, у зв'язку з відсутністю прямого доступу до фізичних документів, теж уповільнилась. Звичайно це не призвело до повної зупинки роботи, але суттєво вплинуло на терміни закриття контрактів з іншими компаніями.

Насправді це одна із проблем розгляду теми форс-мажору по відношенню до компанії яку я розглядаю. Якщо брати події коронавірусної епідемії, то компанія не понесла великих витрат у зв'язку з карантинном. Під час нього, вона перевела всіх працівників на дистанційну роботу, що звичайно вплинуло на ефективність роботи, але не завадило бізнесу і надалі надавати послуги.

Звичайно, це було пов'язано з відсутністю на той момент договорів про аудит великих компаній, і фірма займалась в першу чергу аудитом малих фінансових фондів, тощо. Подібні компанії не мають потреби в фізичному аудиті, а всі необхідні фінансові документи можливо відіслати або поштою, або використовуючи світову мережу Інтернету.

Це, що стосується компаній, що займаються послугами, а що на рахунок інших сфер бізнесу? Як я зазначав вище, деякі галузі в Україні сильно постраждали від конфлікту, такі як наприклад фермерство. За словами першого заступника міністра аграрної політики України Тараса Висоцького - "Станом на сьогодні через військові дії, замінювання тощо, можуть бути втрачені до 30% посівів. Мова йде про 5 млн га. Це недоотриманої виручки на мінімум \$5-7 млрд. Тваринництво на 15% знищено, це близько \$2 млрд збитку. Від того, що йдуть бойові дії та закриті порти, в нас зупинений експорт. Ми за період війни вже втратили в реальних цінах \$2,5 млрд." [7].

Але необхідно зрозуміти, що цей військовий конфлікт став в деякому сенсі неочікуваним для багатьох інших компаній у світі. Звичайно, його неможливо назвати форс-мажором для міжнародного ринку, тому що багато компаній виходять з ринку РФ по власній ініціативі, а не у зв'язку з актами загального характеру чи чимось подібним.

Світові нафтогазові компанії зазнали рекордних збитків через знецінення інвестицій у Росії. Вони сягнули \$40 млрд в I кварталі. Такі підрахунки провела консалтингова компанія Wood Mackenzie. Найбільших втрат зазнала британська BP. Компанія уточнила, що збиток пов'язаний зі списаннями через вихід із бізнесу в Росії, зокрема через продаж 19,75% частки в «Роснефть» та відмову від спільних проектів. Сукупний обсяг цих списань склав \$25,5 млрд [32].

В останні роки BP щорічно отримувала від Роснефті близько \$650 млн (480 млн фунтів стерлінгів) і могла розраховувати на \$1 млрд, якщо б ціни на нафту трималися на рівні понад \$100 за барель.

Можливо, саме тому заява компанії про вихід з російських інвестицій не надто позначилася на ціні її акцій: на цій новині папери BP впали всього на 4%. Можна сказати, що ринок зважив на те, що британці можуть легко дозволити собі попрощатися зі своїми дивідендами від Роснефті в обмін на нульову компенсацію.

Можливо, падіння ціни акцій BP було б сильнішим, якби правління ризикнуло завдати серйозної шкоди своїй репутації та спробувало проігнорувати прохання уряду Великобританії припинити співпрацю з компаніями країни-агресора [21].

В першу чергу вихід з такого насправді великого ринку є доволі ризикованим, але в подібних до сучасних ситуаціях, підприємствам приходиться йти на ризики. В сучасних умовах буває так, що репутаційний ризик є більш несприятливим ніж фінансовий. Вся проблема полягає в ціні акцій, за якою женуться більшість компаній. Програти репутаційно, означає відвернути від себе майбутніх інвесторів, що може бути більш невигідно, ніж піти на фінансові ризики та втратити десяток мільярдів. В сучасній міжнародній економіці, капітал вільно і в великих об'ємах рухається між компаніями, для багатьох із них втрата декількох мільярдів сьогодні, окупиться в майбутньому, коли інвестори вкладуть в неї в 10 разів більше.

Якщо говорити про ринок консалтингових послуг, якими займається компанія яку я розглядаю, то на нього теж вплинув російсько-український конфлікт. Чотири глобальні консалтингові компанії, які називають "Великою четвіркою" - Deloitte, Ernst & Young, KPMG та PricewaterhouseCoopers - припиняють співпрацю з Росією і Білоруссю на тлі вторгнення РФ в Україну. Першими з їх ринку вийшли дві останні компанії

[24]. Причини знову же, такі самі як і в минулому разі - репутаційні ризики. Поки що важко сказати, які фінансові втрати понесуть ці компанії, все таки специфіка їх роботи дозволяє їм працювати з російськими компаніями і надалі, але вже не напрямую. Так фірми в РФ, що працювали під брендами PwC, KPMG, Deloitte і EY, зможуть продовжити роботу тільки під новою назвою. Сама "велика четвірка" зможе займатися аудитом російських компаній з-за кордону, якщо вони не підпадають під санкції [1].

Як можливо зрозуміти, форс-мажорні обставини сильно впливають на міжнародну економіку та країни в цілому. Очікується, що глобальне зростання знизиться з 5,7% в 2021 році до 2,9% в 2022 році - значно нижче 4,1%, які очікувалися в січні. Очікується, що в 2023-24 роках темпи зростання будуть приблизно такими ж, оскільки війна в Україні порушить активність, інвестиції і торгівлю в найближчій перспективі, відкладений попит ослабне, а фіскальна і монетарна політика буде ослаблена. В результаті збитку від пандемії і війни рівень доходу на душу населення в країнах, що розвиваються в цьому році буде майже на 5% нижче, ніж до пандемії [29].

"Війна в Україні, закриття магазинів в Китаї, перебої в поставках і ризик стагфляції підривають зростання. Для багатьох країн рецесії буде важко уникнути", - сказав президент Світового банку Девід Малпас. Рисунок 2.1. наочно показує наскільки руйнівний вплив на українську економіку має військовий конфлікт з Росією. І хоча показники 2022-2024 є лише припущенням Світового Банку, але вони були створені на основі сучасної ситуації.

2.2. Рекомендації щодо діяльності ТОВ "Лукас Аудит" в умовах форс-мажору

Як можливо зрозуміти, з вищенаведеного, форс-мажорні ситуації є

важкою але дуже важливою темою, особливо сьогодні. Які рекомендації можливо надати компанії ТОВ “Лукас Аудит” на рахунок форс-мажорних ситуацій? Що ж, в першу чергу потрібно розглянути хоча б трохи юридичний аспект, тому що він може сильно вплинути на швидкість вирішення проблеми, що звичайно впливає на витрати.

В першому параграфі я розглянув як саме і при яких умовах можливо вважати цю чи іншу ситуацію форс-мажором. Зазвичай в контрактах є пункт про подібні ситуації, заздалегідь обговорюється які ситуації ми вважаємо форс-мажором а які ні. Хоча у разі, якщо домовитись не вийде, можливо звернутися до торгово-промислової палати України, яка вирішує чи можливо дану подію піднести під визначення форс-мажору, як наприклад вказано в Додатку А, в якому торгово-промислова палата визнає війну в Україні форс-мажорною ситуацією. Але як я зазначав вище, це не дає 100% гарантії того, що саме вашу ситуацію будуть вважати форс-мажором, для цього необхідні деякі умови.

У випадку проектування зовнішньоекономічного договору дуже важливо обрати таку редакцію форс-мажорного застереження, яка відповідатиме праву країни, що регулює правовідносини за контрактом, адекватно розподіляє ризики випадковостей між сторонами та визначає порядок взаємодії сторін, коли такі обставини матимуть місце. У протилежному випадку форс-мажорне застереження не матиме очікуваного правового ефекту.

ТОВ “Лукас Аудит” займається діяльністю у сфері бухгалтерського обліку й аудиту; консультування з питань оподаткування, яка є гостро необхідною в нашій країні. Як кажуть деякі вчені, наприклад Гуцаленко Л.В, в Україні не вистачає аудиторів. Важко сказати, наскільки ця проблема є великою, але навіть серед аудиторів це питання часто піднімають. І це важливо, тому що у разі форс-мажорних ситуацій, на ринку просто може бути недостатньо хороших спеціалістів, без яких рівень послуг впаде, що

звичайно негативно скажеться на прибутках компанії.

Компанія, що я розглядаю існує на ринку уже більше 25 років, в неї є база постійних клієнтів, а війна не надто глобально вплинула на роботу самої фірми. З іншого боку початок війни, та форс-мажорна ситуація, що виникла у зв'язку з нею сильно вплинуть на інвестиційний клімат України. Це важливо в розгляді того, що аудиторські фірми напряду залежать від нових компаній на ринку, чим їх більше, тим більший вибір клієнтів. Але на жаль я точно можу прогнозувати, що кількість нових компаній зменшиться в цьому і наступному році. Особливо, якщо військові дії будуть продовжуватися і надалі.

Після закінчення війни, уже можливо буде говорити про нові інвестиції. Як прогнозує Світовий Банк, в 2024 році, Україна матиме 5,8% росту ВВП, як вказано в таблиці 2.2., окрім того валові інвестиції піднімуться на 68,5%, що також дуже добре. В загальному можливо припустити, що українська економіка почне зростати, та й притому доволі швидко. Є прогнози, що ми зможемо повернутися до довоєнного рівню за 5 років. Можливо очікувати виникнення нових компаній, прихід на ринок західних фірм, і більш тісний взаємозв'язок с Євросоюзом. Що буде сприяти розвитку і ТОВ “Лукас Аудит”, як компанії, що займається наданням послуг іншим компаніям.

Війна в Україні, як форс-мажор, викликала безпрецедентні масштаби переміщення всередині країни та за її межі, поставила багато українських підприємств на межу виживання та серйозно вплинула на зайнятість населення.

Європейська бізнес-асоціація провела невелике опитування про те, як зараз ведуть свою діяльність компанії-учасники. Так, 17% компаній повідомили, що працюють повний робочий день, 16% з них обмежили географію своєї діяльності, 19% були змушені закрити деякі офіси. Інші 29% компаній нині не працюють, а 27% призупинили, але хочуть відновити

діяльність. Лише 1% планує закрити свій бізнес.

В роботі надано декілька рекомендацій для ТОВ “Лукас Аудит” в умовах сьогоденішнього форс-мажору. Частина з них, в першу чергу стосується захисту та збереженню цінних кадрів, інша же спрямована на знаходження нових шляхів доходу.

Рис. 2.2. Основні рекомендації

Почати необхідно з евакуації бізнесу. В першу чергу для проведення підприємницької діяльності необхідно знайти місця для облаштування нового офісу. Сучасний бізнес-центр у Львові площею понад 4 500 м², промислова будівля у Чернівцях площею 26 000 м², офісне приміщення площею 142 м² у центрі Кам'янця-Подільського - ось приклади нерухомості будь-якого розміру та призначення які можна придбати або орендувати у системі Prozorro.Sale. Вона продовжує працювати та проводити онлайн-аукціони навіть в умовах воєнного стану. В цій системі можливо придбати також устаткування для роботи.

Якщо у вас немає можливості самостійно перевезти обладнання та співробітників, країна допоможе евакуювати бізнес. Для цього уряд запустив спеціальну програму. Скористатися нею може будь-яка компанія,

яка перебуває у зоні ризику чи військових дій. Для участі у програмі необхідно залишити заявку. У ньому потрібно надати інформацію про компанію, її спеціалізацію, співробітників та потреби на місці (приміщення, ресурси та сировину для виробництва).

Міністерство економіки збирає та обробляє всі заявки, визначає їхню пріоритетність. Першими допомогу отримають стратегічно важливі підприємства, зокрема ті, що виробляють товари першої необхідності для цивільного населення та військових. Але так як ваша компанія займається консалтингом, який не входить в стратегічно важливі сфери, то допомогу потрібно буде чекати достатньо довго.

Якщо говорити про базу клієнтів, то все стає трохи складніше. Однією із особливостей консалтингу та аудиту, є те, що зменшення кількості нових бізнесів чи закриття старих, не впливає на дохід в короткостроковій перспективі. Послуги аудиту необхідні всім, навіть тим компаніям які вирішили припинити діяльність (це пов'язано з тим, що аудиторська перевірка проводиться навіть у разі закриття бізнесу). Але якщо говорити про довгострокову перспективу, то звичайно подібне падіння кількості нових компаній та зменшення уже існуючих призведе до зменшення прибутків ТОВ “Лукас Аудит”.

В сучасних умовах можливо поради більше звернути увагу на міжнародні ринки, особливо європейські. Звичайно, вихід на новий ринок є ресурсовитратним, але на сьогодні існує тренд, на те, що багато компаній там хочуть працювати з українцями хоча б для того, щоб допомогти. Проаналізуйте можливості і не виключено, що ви знайдете щось перспективне.

Для виходу на міжнародні ринки вам буде необхідно покращити якість своїх послуг. В першу чергу потрібно вирішити 8 основних проблем, які взаємопов'язані з професійною діяльністю аудиторів та аудиторських фірм, а саме:

1. Недосконалість методичних та теоретичних розробок з аудиторського контролю;
2. Брак достатнього досвіду аудиторської діяльності;
3. Недостатня кількість кваліфікованих аудиторських кадрів;
4. Недотримання аудиторами якості аудиторських послуг;
5. Відсутність штрафів та покарань за недостовірність звіту аудитора;
6. Низька довіра до аудитора;
7. Відсутність чіткого механізму формування ціни аудиторських послуг;
8. Відсутність методичних рекомендацій з питань комп'ютеризації аудиту [4].

Вирішивши ці 8 проблем, можливо буде досягнути кращої якості послуг, що призведе до підвищення конкурентоспроможності компанії, не тільки на українському, але і на міжнародному ринку. Подібна ринкова диверсифікація призведе до того, що компанія буде більш підготовлена до форс-мажорів на внутрішньому ринку.

Правильність складення договору було розглянуто раніше, і воно неймовірно важливе, так як дає можливість зменшити судові витрати, або зовсім їх анулювати. Подібними питаннями повинні займатися спеціалісти, і я не рекомендую економити гроші на хороших кадрах з юридичною освітою. Але ця рекомендація допоможе вам лише в майбутніх форс-мажорах.

Можливою рекомендацією могло б бути скорочення витрат, але на жаль, в подібних до українських умовах це неможливо. Евакуація персоналу буде коштувати достатньо багато, так само як і пошук нових робітників на нових місцях роботи. І на жаль подібні витрати, неможливо буде покрити більш високими цінами на послуги, так як українські компанії будуть мати низьку купівельну спроможність.

Висновок до розділу 2

Міжнародне підприємництво за останні декілька років сильно постраждало від різноманітних форс-мажорів, кожен з яких серйозно змінював ситуацію в світі. Найбільш серйозним з усіх можливо вважати епідемію COVID-19, яка глобально вплинула на економіки всіх країн, навіть найбільш закритих. Втрати від зменшення ефективності виробництва призвели до падіння ВВП, доволі важливого з точки зору аналітики, макроекономічного показника.

Наступний форс-мажор, а саме повномасштабне вторгнення Росії в Україну, теж вплинув глобально на світову економіку, але в першу чергу від цього постраждала Європа і в особливості Україна. Падіння ВВП, зменшення привабливості серед інвесторів, ріст бідності. Це все наслідки форс-мажору. Саме тому на мою думку так важливо вивчати цю тему.

Від війни постраждали всі сфери бізнесу в Україні, але розглядаючи консалтингові послуги, змінилось не так багато. Просто збільшились ризики, у зв'язку з зменшенням кількості клієнтів. На нашу думку подібна проблема з часом зникне, у зв'язку з тим, що закінчення війни, зробить Україну більш інвестиційно привабливою, за рахунок звільнення ринку, невеликій конкуренції та збільшенню попиту на різноманітні послуги.

ВИСНОВОК

Форс-мажор є неймовірно актуальною для сучасної України темою. В загальному, можливо сказати, що законодавством України встановлений перелік, що саме належать до форс-мажорних обставин, але при цьому не існують проблеми у розрізі доказу того, що подія є форс-мажором. Тому сторони в договорі самостійно повинні урегулювати підстави та наслідки настання форс-мажору.

Поняття форс-мажору або непереборної сили, розроблене римськими юристами, в своїй основі зберегла особливу значимість і в наші дні. Незважаючи на те, що зміст цієї категорії доповнювалося і змінювалося юристами і вченими наступних поколінь, сутнісні ознаки даної правової категорії (надзвичайність, невідворотність і ін.), мають місце і в даний період як в юридичній літературі, так і в законодавстві.

Також необхідно звернути увагу на те, що не всі надзвичайні з першого погляду випадки передбачають наявність обставин форс-мажору, тож можливо вважати за потрібне надалі розвивати й аналізувати судову практику з цього приводу. Розробляти більш точні та актуальні трактування форс-мажору. Існує думка, що сприяти цьому буде велика кількість нових судових рішень по форс-мажорним ситуаціям, які виникнуть у наслідок початку військових дій на території України.

Вплив форс-мажорних ситуацій на фінансовий стан компаній та розвиток економіки можливо прослідкувати, хоча і не завжди абсолютно точно, у зв'язку з тим, що сучасна економічна система являє собою великий ланцюжок взаємовідносин. Саме тому, надзвичайні ситуації так сильно впливають на всю світову економіку. Останні світові події, такі як епідемія COVID-19 та напад Росії на Україну, показали наскільки світ непідготовлений до подібних форс-мажорів, і наскільки вони можуть бути руйнівними по відношенню до міжнародного підприємництва.

Сфера консалтингу розвивалась в Україні на протязі майже 30 років, але незважаючи на це, все ще залишається недостатньо розвинутою і не є підготовленою до форс-мажорних ситуацій. Українські компанії я не конкурентними на міжнародних ринках, тому у разі виникнення подібних до 2022 року, форс-мажорів, вони не можуть провести диверсифікацію та вийти на міжнародний ринок. Окрім того, український ринок є достатньо бідним, що призводить до відсутності у багатьох компаній достатньо великих збережень, які могли б допомогти пережити скрутні часи.

Провівши дослідження, було надано 5 рекомендацій, які можуть допомогти ТОВ “Лукас Аудит” підготуватися до форс-мажорних ситуацій. Всі вони в тому або іншому вигляді пов’язані зі зменшенням витрат і ризиків. Вони є реалістичними і можливими для провадження в підприємницькій діяльності. Форс-мажорні ситуації є непередбачуваними, але незважаючи на це, с правильним підходом, компанія матиме можливість залишитися на плаву, не втратити цінних робітників чи збанкрутувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аудитори втекли з Росії: всі компанії з "великої четвірки" відмовилися від роботи в країні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/economy/auditori-bizhat-iz-rosii-tri-kompanii-z-velikoi-chetvirki-vidmovilisya-vid-roboti-v-kraini.htm>
2. Брік, С. В., Мардус, Н. Ю., & Фальченко, О. О. (2014). Бухгалтерський облік та аудит форс-мажорних обставин (Doctoral dissertation, НТУ" ХП").
3. Виконання договірних зобов'язань та форс-мажор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209896_vikonannya-dogovrnikh-zobovyazan-ta-fors-mazhor
4. Г. П. Бессонова “ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АУДИТУ І АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ”, Ефективна економіка №12, 2020
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV
6. ДУДКО, П. М.; ПАЛАЖЧЕНКО, К. Ю. Ризики підприємницької діяльності та їх мінімізація в ринковій економіці. In: Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні. Київський національний університет технологій та дизайну, 2019.
7. Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду: на матеріалах судової практики (коментар до ст. 1166 ЦК України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kievskisud.od.ua/press-department/all-news/4419-zagalni-pidstavi-vidpovidalnosti-za-zavdanu->

majnovu-shkodu-na-materialakh-sudovoji-praktiki-komentar-do-st-1166-tsk-ukrajini

8. Збитки аграріїв від війни становили \$15 млрд. Яка ситуація в АПК?

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biz.censor.net/r3332157>

9. Звіт АПУ до КМ України за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.apu.com.ua/2019/06/27>.

10. Інформуємо про особливості діяльності підприємств в умовах воєнного стану внаслідок визнання їх форс-мажору [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://agravery.com/uk/posts/show/informuemo-pro-osoblivosti-dialnosti-pidpriemstv-v-umovah-voennogo-stanu-vnaslidok-viznanna-ih-fors-mazoru>

11. Кацюба К. В. “ФОРС-МАЖОР ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ” Цивільне право і процес 1/2020 ст. 4-9

12. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року.

13. Красько І. Ю. Корпоративне право. Вибрані статті. Київ, 2004. С. 64.

14. Л. С. Ларка, О. В. Шкрюгал. Організація ризик-аудиту господарської діяльності підприємства. Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія : Технічний прогрес та ефективність виробництва, 2015, № 59, с. 39-42.

15. Мельник, О. "Поняття форс-мажор у цивільному праві України." Юридичний вісник 1 (2016): 205-209.

16. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 17.03.2020, р. № 530-IX

17. СЕМЕНОВА, П. Г.; КРАСАВЧИКОВА, О. О. Поняття «Форс-мажор» у цивільному праві України. Юридический вестник, 2016, 205.

18. Форс-мажор [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Форс-мажор>

19. Форс-мажор в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA015600
20. Форс-мажорні обставини у договорах під час воєнного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/forsmazhorni-obstavini-u-dogovorah--pid-chas-voennogo-stanu-.html>
21. Швець, Ю. О. "Ризики в діяльності промислових підприємств: види, методи оцінки та заходи подолання ризику." (2018) С. 131-135.
22. Що сталося з акціями компаній, що пішли з Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/invest/articles/toksichni-kontakti-scho-stalos-z-akciyami-kompaniy-yaki-zalishayut-rf/>
23. ЩО TAKE ФОРС-МАЖОР АБО ОБСТАВИНИ НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://edin.ua/shho-take-fors-mazhor-abo-obstavini-neperebornoi-sili/>
24. Як підтвердити та оформити форс-мажорні обставини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.golovbukh.ua/article/8208-fors-majorn-obstavini-cherez-karantin>
25. Accountants EY and Deloitte sever ties with Russia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.reuters.com/world/europe/accounting-firm-ey-joins-pwc-kpmg-severing-ties-with-russia-operations-2022-03-07/>
26. Elena Hounta, Selvan Lehmann “Doing business in high risk countries” Corporate Governance Mar-Apr 2015
27. Global Economic Prospects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>
28. ICC Force Majeure and Hardship Clauses 2020 Introductory Note and Commentary [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/07/icc-forcemajeure-introductory-note.pdf>

29. ICC Force Majeure and Hardship Clauses March 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/03/icc-forcemajeure-hardship-clauses-march2020.pdf>

30. Stagflation Risk Rises Amid Sharp Slowdown in Growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/06/07/stagflation-risk-rises-amid-sharp-slowdown-in-growth-energy-markets>

31. The cost of the Suez Canal blockage [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.bbc.com/news/business-56559073>

32. Ukraine war: Russia's waterborne crude and diesel exports remain resilient [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.woodmac.com/news/opinion/ukraine-war-russias-waterborne-crude-and-diesel-exports-remain-resilient/>

33. How Ukrainian business works at war - EBA survey [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://visitukraine.today/blog/162/how-ukrainian-business-works-at-war-eba-survey>

34. Голдыбин Н.Ю. Чрезвычайные обстоятельства в практике работы бухгалтерии // Финансовые и бухгалтерские консультации. 2006. № 8. С. 43.

35. Мельник О.В. Договірне застереження про форс-мажор за цивільним законодавством України [текст]: дисертація. – К.: Національний університет “Одеська юридична академія”. – 197 с.

36. База даних Групи Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/>

**ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА УКРАЇНИ**

THE UKRAINIAN CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

Україна, 01601, м. Київ, | Velyka Zhytomyrska Str. 33, | +380 44 5842824
вул. Велика Житомирська, 33 | Kyiv, 01601, Ukraine | +380 44 5842827
IBAN: UA863223130000000260020128332 в АТ «Укресімбанк» в м. Києві

ucci@ucci.org.ua
ucci.org.ua

28.02.2022 № 2024/02.0-7.1

На №

від

Всім кого це стосується

Торгово-промислова палата України (далі - ТПП України) на підставі ст.ст. 14, 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР, Статуту ТПП України, **цим засвідчує форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили):** військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Враховуючи це, **ТПП України підтверджує, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними** та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

З повагою,**Президент****Геннадій ЧИЖИКОВ****Уповноважена особа:**

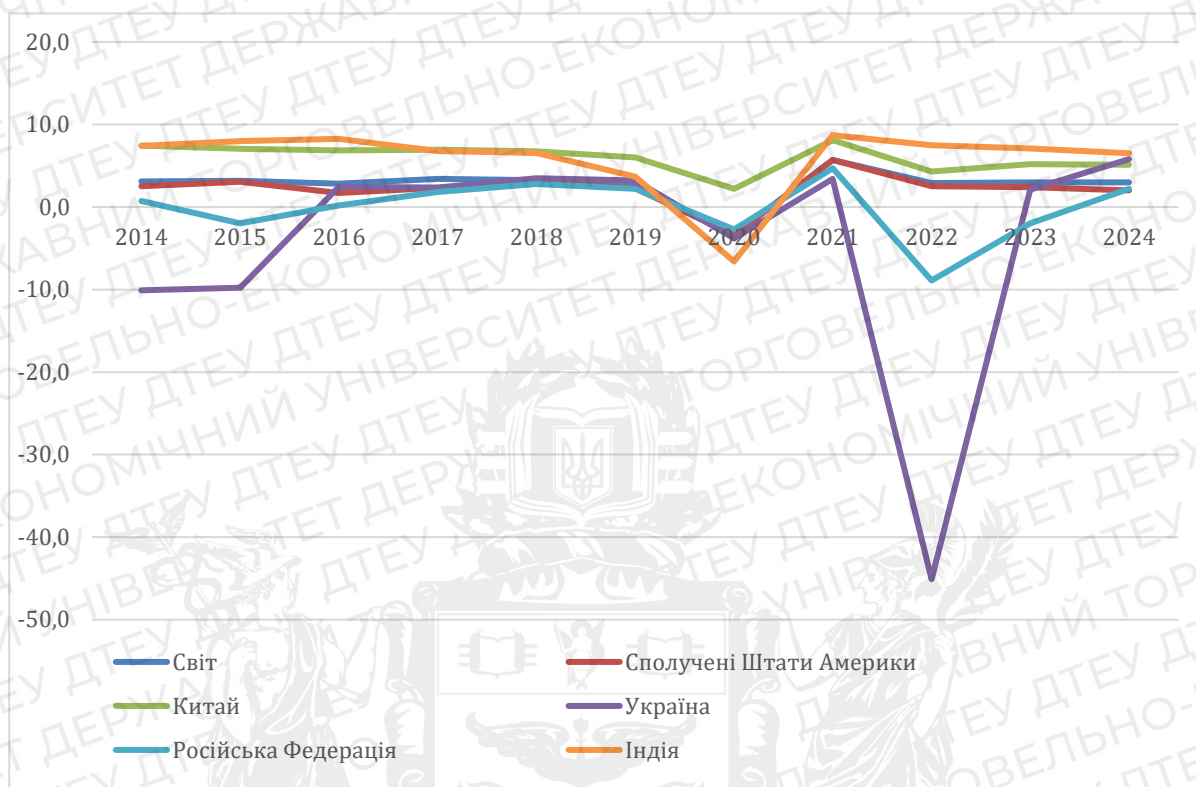
Нестеренко Алла
+380(44) 586-40-61
+380 (67) 2407939

EUROCHAMBRES

Додаток Б

Додаток В

Україна / Індикатори прогнозу макробідності у %

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Зростання реального ВВП за незмінних ринкових цін	3,2	-3,8	3,4	-45,1	2,1	5,8
Приватне споживання	10,9	1,7	7,7	-50	2,5	2,9
Державне споживання	-13,6	-0,7	1,8	-10	3	2
Валові інвестиції в основний капітал	11,7	-21,3	7,6	-57,5	68,5	34,3
Експорт, товарів та послуг	7,3	-5,8	-10,4	-80	30	35
Імпорт, товарів та послуг	5,7	-6,4	12,7	-70	42	24
Баланс поточного рахунку (% ВВП)	-2,7	3,4	-1,1	-6,8	-16,8	-15,3
Фіскальний баланс (% ВВП)	-2,1	-5,6	-4	-17,5	-21,6	-14,6
Борг (% ВВП)	50,2	60,4	50,7	90,7	..	..
Рівень бідності з високим рівнем середнього доходу (5,5 дол. США у 2011 році за ППС)	2,5	2,5	1,8	19,8	18,5	17,1